

Markéta Dlouhá: *Starokatolický kostel ve Varnsdorfu v proměnách času*. FHS UK, Praha 2008, 52 + 8 s.

Dějiny malých církví v českých zemích nepatří mezi frekventovaná témata historického výzkumu a existující literatura k nim je často zkreslená apriorními hodnotícími stanovisky jejich členů nebo naopak odpůrců; jen malá část této málo četné literatury je proto bezproblémově přijatelná. Jedinou možnou cestou k překonání tohoto stavu přitom je studium dílčích otázek, například konkrétních sborových dějin, po kterém teprve může následovat poučená syntéza. Tímto směrem se vydala i diplomantka, zkoumající starokatolickou farnost ve Varnsdorfu od počátků starokatolického hnutí v Rakousko-Uhersku po současnost, přičemž hlavní důraz položila na stavbu a proměny užívání tamního Kristova kostela. Z velké míry se tak vyhnula složitějším otázkám sociálního a náboženského fungování varnsdorfské starokatolické církve v proměnách času – což už lze chápat jako chybné, resp. nedostatečné –, avšak v případě dějin kostela jako budovy se mohla opřít o bohatý a dobře zpracovaný pramenný materiál archivní, dobový tisk, memoáry a částečně i sekundární literaturu. Práci s prameny i způsob jejich podání k této otázce, byť místy až příliš detailní a popisný, lze hodnotit jednoznačně kladně, „uhýbání“ před širším kontextuálním zakotvením nebo jeho nedostatečnost naopak kvalitu předložené bakalářské práce snižují.

Tento nedostatek se přitom projevuje již v prolegomenální, „teoretické“ části (s. 6-7), jíž chybí jakékoli teoretické zakotvení a představuje vlastně jen popis metod a techniky práce. Autorka sice reflektuje možné zkreslení (církevních) pramenů, z nichž čerpala (s. 7), nic proti němu však nepodnikla, i když na jiných místech ukazuje schopnost odhlédnutí od konfesionální zaujatosti literatury, z níž čerpala (např. hodnocení Franzena na s. 15). Taktéž periodizace vývoje varnsdorfského starokatolicismu (s. 6) je sice s největší pravděpodobností oprávněná, chybí však její zdůvodnění.

Vlastní jádro a největší část práce ovšem představuje popis „Kristova kostela v proměnách času“ (s. 8-48), pro některá období velice zdařilý, jindy však příliš povrchní a „nehotový“. Ani pokus o pojetí dějin varnsdorfského starokatolicismu (téměř) „od pravěku k dnešku“ nebyl příliš šťastně pojat: právě v této kapitole se totiž setkáváme s největším množstvím nepřesností či faktografických chyb plynoucích z nedostatečné kontextuální znalosti diplomantky a někdy asi i z chvatné, nedostatečně promyšlené práce (odporující si místa v bakalářské práci). Uvedu jen některé příklady: po rakousko-uherském vyrovnání není vhodné hovořit o „Rakouské monarchii“ (s. 6, 33; na s. 38 se pak objevuje nesmyslný termín „německé Rakousko“), před polovinou 17. století nemohli evangelíci z Varnsdorfu odcházet do Ochranova (s. 8; byl založen počátkem 20. let 18. stol.), v době první republiky nebylo „velkoněmectví ... lákavou představou“ (s. 9; navíc citováno z Kořalky, jehož výklad končí před první světovou válkou), Jiřetín nebyl „vesnicí“ (s. 10; městem od r. 1587). Závažnějším nedostatkem jsou z Koláčkova díla nekriticky opisované představy o navázání starokatolicismu na starší protiřímskou církevní tradici, v českém případě dokonce na tradici údajně trvající od Sázavského kláštera (s. 12). Jednalo se totiž o pozdější sebelegitimizaci, nikoli o skutečný stav, ač na druhou stranu nelze podceňovat specifické prostředí českých Němců (o kterém mluví Kaiserová), osvícenský katolicismus a samozřejmě dobový liberalismus a nacionalismus. Celkové hodnocení zdrojů rakouského starokatolicismu na s. 13 je jistě správné (naopak na s. 17 příliš zjednodušující), postrádám však kupř. diskusi o Rongeho německém katolicismu. V použité literatuře pak citelně chybí Eduard Winter. Dalšími příklady odporující si pasáží, jimž chybí patřičné vysvětlení, je např. „mystická“ interpretace oltáře (s. 28), ačkoli dříve autorka zdůrazňovala protimystický charakter

starokatolické církve, ojedinělé užití zřejmě pozdějšího českého názvu kostela Nejsvětějšího Spasitele (s. 11), ač jeho relevanci sama diskutuje (s. 28), nebo „přesídlení“ starokatolického biskupství do Varnsdorfu (s. 34), zatímco v předchozích pasážích hovořila o jeho novém založení.

Obecně platí, že partie věnované vzniku varnsdorfského starokatolického hnutí, stavbě a slavnostnímu otevření kostela a jeho fungování do roku 1918 jsou zpracovány pečlivěji než následující období, pojatá příliš stručně, neorganicky a bez širšího rozhledu. Při výkladu dějin do roku 1918 autorka dokázala vhodně propojit výklad založený na studiu „dějin kostela jako budovy“ a jeho sociální konsekvence, v pozdějších obdobích již ulpěla hlavně jen na technických a organizačních detailech. Přesto lze i pro starší období vznést dvě důležité námitky: varnsdorfská starokatolíci měli být zkoumáni ve vztahu k státu, který až na malé výjimky de facto toleroval zakázanou církevní obec, včetně toho, že jí povolil stavbu kostela (starokatolická církev byla povolena až v roce 1877, proto je také nevhodné hovořit např. o „oficiální“ bohoslužbě o pět let dříve, s. 21), respektive v komparaci s ostatními malými náboženskými skupinami. Tento výzkum by zjevně ukázal velice specifické postavení starokatolické církve v Rakousko-Uhersku. Naopak nelze souhlasit s autorčinou pouze letmo naznačenou hypotézou, že absence evangelických bohoslužebných prostor ve Varnsdorfu přispěla ke vzniku prvního starokatolického kostela v „Rakousku“ (s. 33). Přes tyto dílčí nedostatky pokládám právě uvedenou část bakalářské práce za nejzdařilejší, byť spíše v rovině studia pramenů a popisu, zatímco následná analýza není dostatečná, pokud vůbec byla provedena.

Výklad dějin Kristova kostela po roce 1918 je už zřetelně slabší, nehotový. Chybí v něm důraz na sociální procesy, typicky v případě nacionalistického hnutí (nedostatečně vyložené „nejasnosti“ mezi pražskou obcí a varnsdorfským biskupstvím na s. 39), nebo situace za komunistického režimu, který určitě neusiloval o „co možná největší redukci počtu církví“ (s. 42). Čtenář se tak dozvídá pouze základní fakta o ne/užívání a technickém stavu Kristova kostela, jen obtížně si je však může začlenit do širšího společenského dění, jehož prostřednictvím by asi leccos šlo vysvětlit, nebo do málo známého vnitřního vývoje starokatolické církve, jak brzy po odsunu/vyhnání českých Němců, tak za tzv. normalizace. Není také jasné, kdo byli „východoněmečtí souvěrci“, kteří si ke kostelu našli cestu v osmdesátých letech (s. 43) – vysídlenci nebo potomci odfařených starokatolíků z Großschönau?

Nezávisle na různé míře kvality zpracování jednotlivých částí je bakalářská práce M. Dlouhé promyšleně a přehledně strukturována, i když – jak už bylo řečeno výše – tato strukturace v práci nebyla výslovně odůvodněna. Stejně tak postrádám hlubší teoretické a metodické zakotvení, což se někdy bohužel projevuje i v charakteru výkladu (převažuje popis, chybí kladení si širších otázek). Jazyk práce lze ocenit až na drobné nepozornosti (neznámé slovo „úpadné“ na s. 39; přesun starokatolického biskupství do Prahy se jistě neudál v roce 1905, jak se tvrdí na s. 45) – s jedinou výjimkou a tou je velice časté nesprávné užívání velkých a malých písmen (vrcholem jsou čeští „němci“ a naopak „Habsburská“ říše v bibliografii na s. 51). Obrazové přílohy mají spíše ilustrační než věcný význam, nesmyslné je však jen přetištění letáku na s. 54 (příloha č. 1), kvůli jeho nečitelnosti.

* * *

M. Dlouhá si pro svoji bakalářskou práci zvolila zajímavé a dobře zpracovatelné téma, prokázala schopnost práce s příslušnými prameny a do jisté míry i se sekundární literaturou. Některé pasáže práce lze označit za zdařilé, jiné již působí dojmem nehotovosti, nedostatečného rozhledu a slabé argumentace. Celkovým nedostatkem je – v různých partiích různě silná – redukce tématu na dějiny kostelní budovy, takže se ztrácí širší sociální a

nábožensko-kulturní souvislosti. (Varnsdorfská) starokatolická církev není interpretována v kontextu fungování dalších náboženských skupin, ani není širěji zkoumána její recepce z této strany, autorka si neklade obecnější otázky, k jejichž řešení by shromážděný materiál mohl přispět. Bakalářskou práci M. Dlouhé **doporučuji k obhajobě**, nicméně vzhledem k uvedeným nedostatkům hodnotím pouze jako **velmi dobrou** (kolem 35 bodů).

V Praze dne 3. června 2008

PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.